

собственост не е в безопасност при това управление (понеже управлението няма никаква друга цел освен съхранението на собствеността) и че те не могат нито да бъдат спокойни, нито да смятат себе си за членове на гражданско общество, докато законодателната власт не се предаде на колективно тяло, което можем да наречем сенат, парламент или както ни е угодно*. Благодарение на това всяка отделна личност се подчинява наравно с най-пропадналите люде на тези закони, които самият той като част от законодателната власт е установил; и никой не би могъл по силата на собствения си авторитет да избегне действието на закона след като той е бил установен, нито пък би могъл под какъвто и да е предлог за превъзходство да пледира за изключение, чрез което да оневинява своите или извършените от неговите близки нарушения. *За нито един човек, намиращ се в гражданско общество, законите на това общество не могат да направят изключение***, защото ако някой човек прави това, което смята за подходящо, а на земята няма никой, към когото бихме могли да се обърнем, за да бъдем възмездени или предпазени от злините, които той ще причини, то, питам аз, не се ли намира този човек изцяло в естествено състояние; по този начин той не би могъл да бъде част или член на това гражданско общество освен ако някой не каже, че естественото състояние и гражданското общество са едно и също – но все още не съм открил толкова ревностен защитник на анархията, който да утвърждава подобна теза.

* „В началото, когато вече е бил установен някакъв определен порядък, вероятно хората не са се замисляли по-нататък за начина на управление, а са предоставяли всичко на мъдростта и благоразумността на онези, които е трябвало да управляват, докато хората посредством опита не са открили, че това е неудобно за всички страни, така че замисленото като лек въсъщност само е увеличило болката, която е трябвало да изчери. Те са видели, че подчинението пред волята на един човек е причината за всички човешки беди. Това ги е принудило да създадат закони, чрез които всички хора ще могат предварително да видят задължението си и да узнаят какви наказания следват тяхното неизпълнение“ (Хукър, „За законите на църковната политика“, кн I, гл. 10).

** „Гражданският закон, бидейки акт на цялото политическо тяло, подчинява следователно всяка отделна част на същото тяло“ (Хукър, пак там.).

ГЛАВА 8

ЗА ВЪЗНИКВАНЕТО НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ОБЩЕСТВА

95. Понеже всички хора, както вече бе казано, са по природа свободни, равни и независими, то никой не може да бъде изведен от това състояние и подчинен на политическата власт на друг човек без да е дал съгласието си за това. Единственият начин, по който някакъв човек може сам да се лиши от естествената си свобода и да приеме ограниченията на гражданското общество, е постигането на споразумение с други хора да се съберат и обединят в общност, за да могат съвместно да живеят удобно, сигурно и мирно, спокойно да ползват собствеността си и за да бъдат по-добре защитени от онези, които не са членове на тази общност. Това може да се направи от всякакъв брой хора, тъй като свободата на останалите не се ограничава и те остават, както и преди свободни в естественото състояние. Когато по този начин някакъв брой хора се съгласят да създадат една общност или управление, те се сливат и образуват едно политическо тяло, в което мнозинството има право да действа и решава вместо останалите.

96. Когато някакъв брой хора са създали чрез съгласието на всеки от тях общност, те са направили тази общност едно тяло, с власт да действа като едно тяло, което се осъществява единствено чрез волята и решението на мнозинството. Това, което задвижва всяка общност, е единствено съгласието на членовете ѝ; и понеже онова, което е едно тяло, трябва да се движи в една посока, необходимо е тялото да се движи натам, накъдето го носи по-голямата

сила, която е *съгласието на мнозинството*; иначе е невъзможно то да действа или да продължава да съществува като едно тяло и *една общност* – нещо, за което са се споразумели чрез съгласието си всички негови членове; и така всеки е задължен по силата на това съгласие да се подчини на *мнозинството*. Затова виждаме, че в събранията, упълномощени да действат по силата на позитивните закони, в случаите, в които съответният закон, облякъл ги с власт, не постановява броя, *действието на мнозинството* се смята за действие на цялото и, разбира се, определя властта на цялото, която според закона на природата и разума принадлежи на мнозинството.

97. По този начин всеки човек, съгласил се заедно с другите да образува едно политическо тяло, подчинено на едно управление, поема пред всеки член на това общество задължението да се подчинява на решението на *мнозинството*, приемайки го за окончателно; в противен случай този *първоначален договор*, по силата на който той е встъпил заедно с другите в *едно общество*, не би означавал нищо и не би бил никакъв договор, ако човек бъде оставен свободен и не са му поставени повече ограничения освен онези, които е имал по-рано в естественото състояние. На какво би приличал тогава един такъв договор? В какво би се състояло новото задължение ако човек се обвързва с постановленията на обществото само дотолкова, доколкото смята за удобно и е съгласен да го прави? Той ще има все още същата голяма свобода, която е имал преди сключването на договора или която има всеки човек, намиращ се в естествено състояние, който би могъл да се подчини и съгласи на всякакви действия, стига те да го задоволяват.

98. Ако *съгласието на мнозинството* не се възприеме от разума като *действие на цялото* и не е задължително за всеки индивид, то нищо друго освен съгласието на всеки отделен човек не би могло да превърне нещо в действие на цялото; постигането на такова съгласие обаче едва ли е възможно ако вземем предвид здравословните проблеми и времето, необходимо за работа, които задължително биха лишили от възможност за участие в публичните събрания много хора (макар и техният брой да е далеч по-малък

от общия в държавата). Ако към това добавим разнообразието от мнения и противоречията в интересите, които неизбежно се появяват, когато хората се обединят, то създаването на общество при такива условия може да се оприличи с влизането на Катон в театъра, който е дошъл само за да се върне обратно¹. Подобно устройство би дало на могъщия Левиатан по-кратък живот от този и на най-слабите твари и той не би могъл да надживее дори деня на своето раждане; такова нещо можем да предположим само ако допуснем, че разумните същества биха желали и създавали общества единствено за да ги оставят да се разпаднат, защото там където *мнозинството* не може да решава за сметка на останалите, обществата не могат да действат като едно тяло и следователно веднага ще се разпаднат.

99. Затова трябва да се смята, че всички хора, напуснали естественото състояние и обединили се в *общност*, предават на *мнозинството* от тази общност цялата власт, необходима за постигане на целите, заради които са се обединили в общество освен ако съвсем категорично не са се споразумели за някакъв друг брой, който обаче да превишава мнозинството. Всичко това се извършва единствено чрез споразумение между хората *да се обединят в едно политическо общество*, в което се състои *целият договор*, който съществува или би трябвало да съществува между личности, създаващи или встъпващи в *държава*. По този начин това, което поставя началото и в действителност *учредява всяко политическо общество*, не е нищо друго освен съгласието на определен брой свободни люде, които са в състояние да образуват мнозинство и да се обединят и слеят в такова общество. Това и само това е поставило или е могло да постави *началото на всяко законно управление* в света.

100. Установил съм, че към това се отправят следните две възражения:

Първо, „че в историята не могат да се открият примери, в които някаква група от хора, независими и равни един на друг, са се събрали заедно и по този начин са започнали

¹ Лок препраща към анекдот, разказан от римския поет-сатирик Марк Валерий Марциал (40-104) в първата част на книгата му „Epigrammaton” – бел. прев.

и учредили управление.“

Второ, „от правна гледна точка не е възможно хората да са сторили това, защото след като всички хора се раждат поданици на някакво управление, те трябва да му се подчиняват и не са свободни да поставят началото на ново управление.“

101. На първото възражение бих отговорил по следния начин: няма нищо чудно, че *историята* ни съобщава съвсем малко за хора, *живели заедно в естествено състояние*. Неудобствата на това състояние, а също така любовта към обществото и нуждата от него довеждат до положение, при което е било достатъчно някакъв брой хора да се срещнат, за да се обединят и слезат веднага стига да са възнамерявали да бъдат заедно. И ако ние можем да предположим, че *хората* никога не са били в *естествено състояние* въз основа на това, че нямаме достатъчно сведения за хора в подобно положение, то ние можем със същото основание да предположим, че войниците от армиите на Салманасар или Ксеркс никога не са били деца, понеже нямаме сведения за тях, преди да са станали мъже и да са сформирали войски. Навсякъде управлението предхожда летописите и книжнината рядко се появява у един народ преди продължителното съществуване на гражданското общество с помощта на други по-необходими умения да е осигурило безопасност, спокойствие и изобилие. Хората обръщат внимание на историята на своите *основатели* и търсят своя *произход* едва когато времето е заличило всичко това от паметта им, тъй като с *държавите* става същото, което се случва с отделните личности – обикновено те *нямат никаква представа за собственото си раждане и детство*. А ако знаят нещо за своя *произход*, те дължат това на случайно записани от други хора сведения. И всички тези летописи, които имаме за възникването на която и да е държава на света, с изключение на онези, в които става дума за държавата на евреите, където самият Бог се е намесил непосредствено и в които бащиното владичество изобщо не се защитава, или представляват очевидни примери за такова възникване за каквото говорих или съдържат явни следи от нещо подобно.

102. Този, който отрича, че *възникването* на Рим и Венеция е станало чрез обединяването на няколко свободни и независими един от друг хора, сред които не са съществували нито естествено превъзходство, нито естествено подчинение, демонстрира твърде странна склонност да отрича очевидни факти, когато те не се съгласуват с неговата хипотеза. И ако решим да вярваме на думите на Джоузеф Акоста, то според него в много части на Америка не е съществувала никаква форма на управление. „Съществуват сериозни и очевидни основания – казва той – да се предполага, че тези хора“ – става дума за перуанците – „дълго време не са имали нито царе, нито държави, а са живели на групи, както и до днес живеят във Флорида чероките, бразилските индианци и много други народи, които нямат определени царе, а само когато се наложи в мирно или военно време избират своите водачи съобразно желанието си“ (кн. I, гл. 25). Ако се каже, че там всеки човек се е родил поданик на своя баща или на главата на своето семейство, то това доказва, че подчинението, което се изисква от детето към бащата, не му отнема свободата да се включи в онова политическо общество, което смята за подходящо. Но независимо какво е било, очевидно е, че тези хора са били действително *свободни*; и каквото и превъзходство да приписват сега някои политически мислители на някой от тези свободни люде, самите те не са претендирали за подобно нещо, а по силата на съгласието си всички са били *равни*, докато чрез същото това съгласие не са издигали свои владетели. Така че всички техни *политически общества са възникнали* чрез доброволния съюз и взаимното споразумение между хората свободно да избират своите управници и формите на управление.

103. Надявам се, че на онези, напуснали Спарта с Фалант, за което се споменава в Юстин (кн. III, гл. 4)², ще им бъде позволено да са *свободни и независими* един от друг хора, както и да си учредят управление чрез собственото си съгласие. Така приведох няколко примера от историята, в

² Историята на Фалант (вж. приложението) е разказана от Трог Помпей, но е известна чрез преразказа, направен от Юстин (вж. приложението). Лок цитира френското издание на Юстин от 1543 – бел. прев.

ГЛАВА 12

ЗА ЗАКОНОДАТЕЛНАТА, ИЗПЪЛНИТЕЛНАТА И ФЕДЕРАТИВНАТА ВЛАСТ В ДЪРЖАВАТА

143. *Законодателната* власт е онази, която има право да *указва* как да бъде употребена *силата на държавата* за съхранение на общността и нейните членове. Но понеже онези закони, които постоянно трябва да се изпълняват и чиято сила е винаги в действие, могат да бъдат създадени за кратко време, то не е необходимо *законодателният орган* да работи и тогава, когато няма какво да върши. И понеже изкушението може да е твърде силно за слабостта на човека и неговата склонност да се вкопчава във властта, то същите тези лица, които притежават законодателната власт, могат да пожелаят да имат в ръцете си властта да следят за изпълнението на законите, чрез което те могат да се освободят от подчинение пред законите, които са създали и да нагласят създаването и изпълнението на закона за своя частна изгода; по този начин техните интереси ще започнат да се различават от тези на общността и ще бъдат противоположни на целите на обществото и управлението. Затова в добре уредените държави, където на благото на всички се отделя дължимото внимание, *законодателната* власт се поставя в ръцете на различни хора, които, събирайки се по определен начин, притежават сами или съвместно с други хора, властта да се създават закони; когато извършат това, те отново се разделят и сами попадат под действието на тези закони, които са направили и това е за тях нова и непосредствена обвързаност, подбуждаща ги да се грижат да създадат закони в полза на публичното

ЗА ЗАКОНОДАТЕЛНАТА, ИЗПЪЛНИТЕЛНАТА И...

благо.

144. Но понеже законите, които се създават изведнъж и за кратък срок, притежават постоянна и устойчива сила и изискват *непрекъснато изпълняване* или наблюдение дали това е така, то необходимо е следователно да има една *постоянно действаща власт*, която да следи за *изпълнението* на създадените и оставащи в сила закони. И затова *законодателната* и *изпълнителната* власт често трябва да се разделят.

145. Във всяка държава съществува още една *власт*, която може да се нарече *естествена*, понеже тя съответства на властта, която всеки човек е имал по природа преди да встъпи в общество. Макар че членовете на една държава са отделни личности един спрямо друг и като такива са управлявани от обществените закони, то по отношение на останалата част на човечеството, те образуват едно тяло, което, подобно на предишното положение на всеки негов член, все още е в естествено състояние спрямо останалата част от човечеството. От тук следва, че споровете, които възникват между някои от хората, встъпили в общество, с людете, намиращи се извън него, трябва да се разрешават от обществото; и въпросът за възстановяването на нанесената на един от неговите членове щета засяга цялото общество. С оглед на това съображение, при естественото състояние цялата общност представлява едно тяло по отношение на всички други държави или личности извън нея.

146. Тук следователно можем да отнесем властта да се обявява война и да се сключват мир, съюзи и лиги, както и властта да се уреждат всички дела с всички личности и общности извън дадена държава; тази власт бихме могли, ако искаме, да наречем *федеративна*. Стига така да се разбира нейната същност, то аз не бих спорил за наименованието ѝ.

147. Тези две власти, *изпълнителната* и *федеративната*, макар да са отделени една от друга, понеже едната обхваща *изпълнението* на муниципалните закони на обществото *вътре* в самото него и е свързана с всички негови части, а другата се занимава с *външната безопасност* и *интереси на обществото* и е свързана с всичко онова, от

което може да се получи вреда или изгода, все пак почти винаги са обединени. И макар че *федеративната власт*, ако е добре или лошо осъществявана, е от огромно значение за държавата, то все пак има много по-малка възможност тя да бъде насочвана от предхождащи постоянни позитивни закони, отколкото *изпълнителната власт*; затова е необходимо тя да бъде оставена на благоразумието и мъдростта на онези, в чиито ръце се намира, за да бъде насочвана за благото на обществото. Понеже *законите*, които засягат взаимоотношенията на поданиците, съществуват, за да направляват техните действия, то е напълно нормално да ги *предхождат*. Но това, което трябва да се прави по отношение на *чужденците*, до голяма степен зависи от техните постъпки и от разнообразието на замисли и интереси и до голяма степен трябва да бъде *оставено на благоразумието* на онези, на които е поверена тази *власт*, за да може тя да се осъществява от тяхна страна с най-голямо умение и да облагодетелства държавата.

148. Макар че, както казах, *изпълнителната и федеративна власт* във всяка държава наистина се отличават една от друга, то едва ли е нужно те да бъдат разделяни и да се предоставят по едно и също време на различни лица. И двете власти изискват за своето упражняване силата на обществото и е даже недалновидно да се предоставя силата на държавата в различни и неподчинени едно на друго лица или пък да се създава ситуация, при която *изпълнителната и федеративната власт* да са *предоставени* на личности, които да могат да действат независимо една от друга, при което публичната сила ще трябва да се подчинява на различни заповеди, а това рано или късно ще доведе до безредие и разруха.

ГЛАВА 13

ЗА СУБОРДИНАЦИЯТА НА ВЛАСТИТЕ В ДЪРЖАВАТА

149. Макар че в една учредена държава, издигаща се върху собствена основа и действаща според собствената си природа, т. е. действаща за съхранението на общността, да не може да има повече от *една върховна власт*, а именно *законодателната*, на която всички останали власти са и трябва да бъдат подчинени, то поради това, че законодателната власт е само поверена власт, действаща заради определени цели, *върховната власт* да се отстранява или *променя законодателния орган* както и преди остава у хората, когато те открият, че той действа противоположно на доверието, с което е облечен. Понеже всяка *предоставена въз основа на доверието власт* за постигането на някаква цел се ограничава от тази цел, то когато тази цел отново се пренебрегва или се застава срещу нея, доверието трябва задължително да се *оттегли* и властта да се върне в ръцете на тези, които са я дали и които отново могат да се разпореждат с нея така, както сметнат, че е най-удачно за тяхната безопасност и сигурност. По този начин *общността* постоянно *запазва върховната власт*, за да може тя да се брани от опитите и замислите на когото и да било, дори и на своите законодатели, когато те се покажат като толкова глупави или покварени, че да замислят и осъществяват планове, насочени срещу свободите и собствеността на поданиците. Нито един човек или общество от хора не притежава властта да предаде своето *съхранение* или впоследствие средствата за това на абсолютната воля или произволното владичество на друг; когато някой се опита

някои неща, дадена в ръцете на владетеля за благо на хората, а не в тяхна вреда) се използва за цели, противоположни на тези, заради които е бил даден; ако хората открият, че министрите и подчинените им магистрати се избират с оглед на такива цели или че те се фаворизират или отстраняват в зависимост от това доколко спомагат за осъществяването им или им се противопоставят; ако хората нееднократно видят прилагането на произволна власт и ако тайно се прокарва религия (макар че публично тя се отрича), която управниците са готови да наложат, като нейните разпространители получават максимална поддръжка, а ако това не е възможно, те биват поощряващи и предпочитат; ако един дълъг низ от действия покаже, че държавните органи работят в тази посока, то как човек би могъл да избегне дълбокото убеждение накъде отиват нещата? Нима е възможно той да не търси начини за спасение, ако е убеден, че капитанът на кораба, върху който се намира, кара него и всички останали в Алжир⁴ и след като вижда, че капитанът постоянно следва този курс въпреки насрещните ветрове и пробойни в кораба и въпреки че липсата на хора и провизии често са го принуждавали да се отклони за известно време от този курс, той упорито се връща към него веднага щом вятърът, времето и другите обстоятелства му позволят да стори това?

⁴ Алжир – там се е намирал пазарът на роби, на който са били продавани християните, заловени от пиратите-маври – бел. прев.

ГЛАВА 19

ЗА РАЗПАДАНЕТО НА УПРАВЛЕНИЕТО

211. Този, който иска до постигне яснота по въпроса за *разпадането на управлението*, трябва на първо място да прокара разграничение между *разпадане на обществото* и *разпадане на управлението*. Това, което създава общността и събира хората от необвързаността на естественото състояние в едно политическо общество, е споразумението, което всеки от тях е сключил с останалите – да се обедини и действа като едно тяло, което по този начин да бъде една отделна държава. Обичайният и почти единствен начин, чрез който *този съюз се разпада*, е нахлуването на чужда сила, извършваща завоевателни действия спрямо хората. В този случай (понеже самите те не са в състояние да се поддържат и подкрепят подобно на едно цяло и независимо тяло) съюзът на хората, който принадлежи на съставеното от тях тяло, трябва задължително да се прекрати като така всеки се връща в състоянието, в което е бил порано и си връща свободата да се грижи за себе си и да осигурява своята безопасност, както намери за добре в някое друго общество. Винаги когато *обществото се разпада* управлението със сигурност не може да се запази. Така мечовете на завоевателите често отрязват корените на управлението, разкъсват обществата на парчета, отделяйки покореното или разпръснатото множество от подкрепата и опората на това общество, което би трябвало да ги предпазва от насилие. Светът твърде често се е сблъсквал с това и то е достатъчно добре известно, за да е необходимо да говорим повече; не са нужни много аргументи, за да се докаже, че

когато *обществото се разпада*, управлението не може да се запази; по същия начин е невъзможно да устои скелето на една къща, след като материалите, от които е съставена, са разпръснати и отнесени от ураганен вятър или пък някое земетресение ги е превърнало в безредна купчина.

212. Освен това събаряне отвън *управленията се разпадат и отвътре*.

Първо, при промяна в законодателната власт. Гражданското общество представлява състояние на мир сред онези, които се намират в него и сред които състоянието на война е изключено благодарение на арбитража, който са си осигурили чрез законодателната власт за прекратяване на разногласията, които могат да възникнат между тях; тъкмо в своя *законодателен орган* членовете на една държава са обединяват и събират заедно в едно цялостно живо тяло. Това е *душата, която дава форма, живот и единство* на държавата; чрез него се осъществява взаимното влияние, съчувствие и обвързаност между отделните членове и затова когато *законодателната власт* е разрушена или разпусната, следва разпадане и смърт. Понеже същността и единството на обществото се състоят в това, че съществува една воля, то поради тази причина след като веднъж е учредена от мнозинството, законодателната власт обявява и следва тази воля. Учредяването на законодателна власт е първият и основополагащ акт на обществото, чрез което се осигурява *продължаване на съюза между хората* под ръководството на определени личности и в рамките на закони, създадени от упълномощени за това лица със съгласието и нареждането на народа, без което никой човек и никакъв брой хора не биха могли да имат авторитета да създават закони, обвързващи всички останали. Когато един или няколко човека се заемат да правят закони, без да бъдат определени от народа за това, те създават закони без авторитет, на които хората не са задължени да се подчиняват; това означава, че хората отново са извън подчинение и могат да учредят за себе си нов *законодателен орган*, какъвто сметнат за най-подходящ, бидейки напълно свободни да окажат съпротива срещу силата на онези, които, без да са упълномощени, се опитват да им нала-

гат нещо. Всеки може да разполага със себе си съгласно собствената си воля, когато тези, които обществото е упълномощило да обявяват волята му, биват лишени от това и мястото им се узурпира от други, които нямат такъв авторитет, или пълномощия.

213. В държавата това обикновено се предизвиква от онези, които злоупотребяват с властта, която притежават; трудно е да направим точна преценка и да узнаем чия е отговорността за това, без да познаваме формата на управление, при която то се случва. Да допуснем, че законодателната власт се намира едновременно в ръцете на три отделни личности:

1. Едно-единствено лице – наследник, притежаващо постоянна, върховна изпълнителна власт и заедно с нея властта да свиква и разпуска споменатите по-долу два органа през определени периоди от време.

2. Събрание на наследствените аристократи.

3. Събрание на представители, избрани *pro tempore* от народа. Очевидно такава форма на управление предполага:

214. *Първо*, че когато такава единствено лице или владетел постави собствената си произволна воля на мястото на законите, които представляват волята на обществото, декларирани чрез законодателния орган, то *законодателната власт е променена*, защото в действителност законодателния орган е този, чиито постановления и закони се изпълняват и изискват подчинение; когато се установяват закони и се предявят претенции за налагане на правила, различни от онези, които е създал учреденият от народа законодателен орган, то тогава е очевидно, че *законодателната власт е променена*. Всеки, който въвежда нови или подбива старите закони, без да бъде упълномощен за това чрез първоначалната уредба на обществото, отхвърля и събаря властта, чрез която те са създадени и създава *нова законодателна власт*.

215. *Второ*, когато владетелят възпрепятства свикването на законодателния орган в определено време или пречи на неговите свободни действия, съобразно с целите, заради които е учреден, то *законодателната власт е променена*.

Законодателният орган съвсем не се състои от някакъв брой хора, нито пък от тяхното съвместно събиране, ако те нямат също така свободата да спорят и свободното време да усъвършенстват онова, което е нужно за благо на обществото; когато тези възможности се отнемат или изменят и обществото бъде лишено от упражняване на принадлежащата му власт, *законодателната власт* наистина е променена. Не наименованията правят едно управление ефективно, а използването и упражняването на онези власти, които са били замислени да го съпътстват; затова този, който отнеме свободата на законодателния орган и му пречи да работи през полагащото му се време, на практика *спира действието на законодателната власт и унищожава управлението.*

216. Трето, когато чрез произволната власт на владетеля без съгласието на народа и противно на общия интерес се сменят избирателите и начините за провеждането на избори, то и в този случай *се променя законодателната власт.* Понеже когато избират не тези, които са упълномощени от обществото и когато това става по различен от предписания от обществото начин, избраните не представляват законодателен орган, определен от народа.

217. *Четвърто*, предаването на народа в подчинение на чужда сила независимо дали това се прави от владетеля или законодателния орган безспорно представлява *промяна в законодателната власт* и съответно *разпадане на управлението.* Целта, заради която хората встъпват в обществото, е съхраняването на целостта, свободата и независимостта на обществото, управлявано според собствените му закони; това обаче се загубва, ако хората се предадат във властта на друг.

218. Ясно е защо при такова държавно устройство причината за *разпадането на управлението* в тези случаи трябва да се припише на владетеля; той владее силата, богатството и длъжностите в държавата и лесно се убеждава или сам, или от ласкателствата на другите, че като върховен магистрат не подлежи на контрол; единствено той е в позиция, от която може да направи сериозни крачки към подобни промени под претенцията за законен авторитет,

който, бидейки в неговите ръце, може да заплашва и потиска възпротивилите се като отцепници, бунтовници и врагове на управлението; същевременно никоя друга част от законодателния орган или народа не е в състояние сама по себе си да опита някаква промяна в законодателната власт, без някакъв открит и очевиден бунт, което лесно би могло да бъде забелязано, и което, ако се окаже успешно, поражда резултати, които малко се различават от чуждо завоевание. Докато при такава форма на управление владетелят притежава властта да разпуска другите части на законодателния орган като така ги превръща в частни лица, то те никога не биха могли въпреки него или без неговото съгласие да променят законодателната власт със закон, защото съгласието на владетеля е необходимо, за да се санкционира всеки от техните декрети. Въпреки това в същата степен, в която другите части на законодателния орган подкрепят всеки опит да се разруши управлението като или спомагат, или не противодействат с всички сили срещу подобни планове, тези хора са виновни и са съучастници в безсъмнение най-голямото престъпление, за което хората могат да носят вина.

219. Има още един начин, чрез който може да се разпадне подобна форма на управление; това става когато притежаващият върховната изпълнителна власт пренебрегне и изостави своите задължения и така вече създадените закони не могат да бъдат пуснати в действие. По съвсем очевиден начин това довежда до анархия, а оттам по същество до *разпадане на управлението*, понеже законите не се създават сами за себе си, а за да бъдат спазвани и да бъдат нишките, свързващи обществото, чрез които всяка част на политическото тяло остава на своето определено място и запазва функцията си. Когато това напълно се преустанови, видно е, че се *преустановява и управлението*, и народът се превръща в объркано множество, лишено от ред и връзка. Там, където вече не се раздава правосъдие, за да се осигурят правата на хората и в общността не е останала никаква власт, която да направлява нейната сила и да следи за обществените нужди, със сигурност *не е останало никакво управление.* Ако законите не могат да се изпълня-

ват, то това е равностойно на липсата на закони; а управление без закони, предполагам, е една политическа мистерия, непостижима за умствените възможности на човека и несъвместима с човешкото общество.

220. При тези и други подобни на тях случаи, когато управлението се е разпаднало, хората са свободни сами да се грижат за себе си чрез изграждането на нов законодателен орган, различен от предишния по състав, форма или едновременно и според двата критерия в зависимост от това, което хората сметнат за най-подходящо за тяхната сигурност и благо. Обществото никога не може поради грешките на определен човек да загуби рожденото си и изначално право на самосъхранение, което може да се осъществява само чрез установена законодателна власт и честно и безпристрастно изпълнение на създадените от нея закони. Но положението на човешкия род не е толкова жалко, че той да не е в състояние да използва този лек дотогава, докато не стане твърде късно да се търси каквото и да било друго средство. Да се каже на хората, че те могат да се грижат за себе си чрез изграждането на нов законодателен орган, когато поради потисничество, хитрост или предаване на чужда власт техният предишен орган е изчезнал, означава просто да им се каже, че те могат да очакват облекчение, когато е твърде късно и злото е вече неизлечимо. То е все едно първо да допуснем хората да станат роби и след това да се погрижим за тяхната свобода, и когато те са в окови, да им казваме, че могат да действат като свободни хора. А ако наистина е така, то това е по-скоро подигравка, отколкото облекчение; и хората никога не биха могли да се предпазят от тиранията, ако не съществуват средства за нейното избягване преди хората изцяло да са попаднали в неин плен; и следователно те имат не само право да се избавят от тирания, но и да не я допускат.

221. Съществува, следователно, на второ място¹ и друг начин, чрез който управлението се разпада, а именно кога-

¹ На второ място – това вероятно е втората част на аргумента, чието начало е поставено в параграф 212 с думата „Първо...“. Същевременно читателят няма да открие втора част на аргумента, чието начало е поставено в параграф 221 с думата „Първо...“ – бел. прев.

то законодателният орган или владетелят действат противно на оказаното им доверие.

Първо, законодателният орган действа срещу оказаното му доверие, когато се стреми да отнеме собствеността на даден поданик и да превърне своите членове или част от обществото в господари или повелители, произволно разпореждащи се с живота, свободата и богатството на хората.

222. Причината, поради която хората встъпват в общество, е съхранението на тяхната собственост; а целта, заради която те избират и упълномощават законодателния орган, е създаването на закони и установяването на правила, които да охраняват и пазят собствеността на всички членове на обществото, да ограничават властта и смекчават владичеството на всяка част и всеки член на обществото. Никога не може да се допусне, че волята на обществото ще изисква законодателния орган да притежава власт да разруши онова, което всеки възнамерява да предпази чрез встъпването си в общество и заради което хората се поставят в подчинение на издигнатите от самите тях законодатели; когато законодателите се опитат да отнемат и унищожат собствеността на хората или да ги поставят в робство под произволна власт, те се поставят в състояние на война с хората, които вследствие на това се освобождават от по-нататъшно подчинение и са свободни да потърсят общо убежище срещу силата и насилието, което Бог е осигурил за всички люде. Когато следователно членовете на законодателния орган престъпят този основополагащ принцип на обществото и поради амбициозност, страх, глупост или подкупничество се опитат да заграбят за себе си или да предадат в ръцете на някой друг абсолютна власт над живота, свободата и имуществото на хората, то чрез това нарушаване на доверието те излагат на риск властта, която хората са предали в ръцете им за съвсем други цели, и тя се връща при хората, които имат право да възстановят първоначалната си свобода и чрез създаването на нов законодателен орган (каквото намират за най-уместен) да осигурят своята безопасност и защита, в което се състои и целта, заради която те встъпват в

общество. Това, което казах тук във връзка със законодателната власт е в сила също така и за *върховния изпълнител на властта*, който, получавайки двойно доверие – като участник в законодателната власт и върховен изпълнител на закона – би действал в нарушение и на двете власти, ако се опита да наложи своята произволна воля като закон за обществото. Той също така *действа срещу оказаното му доверие*, когато използва силата, богатството и длъжностите в общество, за да корумпира *представителите* и да ги спечели за своите цели, както и в случаите, когато открито привлича на своя страна *избирателите* и им нарежда да изберат хора, които чрез уговорки, заплахи, обещания или по някакъв друг начин е спечелил на своя страна; така той използва *избирателите*, за да издигнат люде, които предварително са обещали какво ще гласуват и какви закони ще приемат. Но няма подборът на кандидатите и избирателите, както и нововъведенията в начина на избиране, не представляват тъкмо прерязване корените на управлението и отравяне извора на обществената сигурност? След като хората са съхранили за себе си правото да избират своите *представители* като защитници на тяхната собственост, те не биха направили това за някаква друга цел, освен за да могат тези представители винаги да бъдат свободно избирани и по този начин свободно да действат и съветват съобразно с това, което според тяхна преценка (постигната след внимателно разглеждане и зряло обсъждане), е нужно на държавата и публичното благо. Тези, които са определили своя глас преди да са чули дебатите и претеглили всички доводи, не са в състояние да постъпват така. Подготовката на подобно законодателно събрание и опитът да се поставят отявлени защитници на волята на притежаващия изпълнителната власт на мястото на истинските представители на народа и обществени законодатели, е без съмнение възможно най-грубо *нарушаване на доверието* и възможно най-ясно изразяване на намерение за продронване на управлението, с които може да се сблъска човек. Ако към това прибавим наградите и наказанията, които неприкрито се прилагат с оглед на тази цел, уменията за изопачено тълкуване на закона, за да се отстранят и уни-

щожат всички, които застават на пътя към осъществяването на такъв замисъл и не биха се примирили и съгласили да предадат свободата на своята страна, то едва ли ще остане някакво съмнение какво се извършва. Лесно е да се определи каква власт трябва да имат в обществото онези, които по подобен начин я използват противно на доверието, вложено в нея при първоначалното ѝ учредяване и човек не може да не види, че този, който веднъж се е опитал да осъществи нещо такова, повече не заслужава доверие.

223. Вероятно срещу това може да се възрази, че понеже народът е невеж и винаги недоволен, то поставянето на основата на управлението в зависимост от променливото мнение и непостоянното настроение на хората, означава управлението да бъде изложено на сигурна гибел; както и че *нищо едно управление няма да бъде в състояние да просъществува дълго*, ако хората могат да учредят нов законодателен орган след като са ошетени от стария. Бих отговорил, че нещата стоят точно обратното. Хората съвсем не се отказват толкова лесно от старите форми, както някои предполагат. Те трудно могат да бъдат убедени да поправят всепризнати грешки във формата на управление, с която са свикнали. И ако съществуват някакви изначални или появили се с времето дефекти или корупция, то съвсем не е лесно да се извърши промяна, дори и всички да видят, че има възможност за това. Благодарение на тази мудност и нежелание на хората да се отказват от своите стари държавни уредби въпреки многото революции, които наблюдавахме в нашето кралство през този и предишните векове, ние все още се придържаме или по-точно след известни безплодни опити бяхме отново върнати към нашата стара законодателна власт, поделена от краля, Палатата на лордовете и Палатата на общините; и каквито и провокации да са предизвикали свалянето на короната от нечий глави, те никога не отведоха хората толкова далеко, че да я предадат на чужда династия.

224. Но, ще кажат някои, тази *хипотеза* полага *основа* за чести бунтове. Бих отговорил по следния начин:

Първо, тази хипотеза прави това в не по-голяма степен от всяка друга. Когато на хората се причиняват *нещастия*